

МАКСИМИЛИЈАН РОБЕСПЈЕР О ПОЛИТИЧКОЈ ФИЛОЗОФИЈИ ТЕРОРА

Никола Тошић Малешевић*
Министарство одбране Републике Србије,
Универзитет одбране у Београду, *Војно дело*

Максимилијан Робеспјер (1758–1794), познат као *Непоткупљиви*

Француска грађанска (буржоаска) револуција (1789–1794) један је од највећих догађаја у историји човечанства. Тим догађајем отпочело је рушење апсолутистичког система владавине и феудалног друштвеног система и прелазак на напреднији вид развоја друштва – демократски систем владавине и капиталистички друштвени систем. Ипак, у бурним временима поменуте револуције људи су имали различита виђења како постићи демократију и стабилност па су, стога, настајале различите политичке странке и фракције. Неке од њих су биле умереније, а неке радикалније.

Свакако најрадикалнија од њих била је монтањарска фракција Јакобинске странке (јакобинци)¹ коју је водио Максимилијан Робеспјер.² Њен циљ био је, укратко, да донесе већа права ситном грађанству и сиромашнијим слојевима становништва и укидање неједнакости засноване на богатству. Тако је, одмах по доласку на власт почетком ју-

нија, успео да успостави демократију и стабилност па су, стога, настајале различите политичке странке и фракције. Неке од њих су биле умереније, а неке радикалније.

* Аутор је спољни сарадник *Војног дела* и самостални истраживач – мастер историчар.

¹ Јакобинска странка је добила име по бившем манастиру Светог Јакова (Јакоба) у Паризу где им је било седиште. Њене две главне фракције биле су **жирондинска** (која је добила име по томе што је већина њених припадника долазила из округа Жиронда чији је главни административни центар град Бордо) и **монтањарска** (која је добила име по томе што су њени народни представници у Конвенту (скупштини) седели у клупама које су биле издигнутије од осталих тако да су их остали народни представници прозвали **монтањари** што би у преводу на српски гласило **планинци**).

² Максимилијан Робеспјер је био француски политичар, правник и адвокат, народни представник у Конвенту (скупштини) и члан Комитета јавног спаса (фактички владе Француске у периоду *Јакобинске* диктатуре 1793–1794. године). Рођен је 1758. године а погубљен 1794. Због свог беспрекорног моралног интегритета називан је *Непоткупљиви*.

на 1793. године,³ уништила последње остатке феудализма у Француској и спалила све документе о феудалним обавезама, те донела веома напредан устав 24. јуна 1793. Иако је у време њене владавине било и позитивних ствари (као што је, мало пре наведено, уништавање остатака феудализма или истеривање непријатељских војски са територије Француске), монтањарска фракција Јакобинске странке остала је упамћена по експлозији терора над свима који се нису слагали са њеном политиком. Монтањари су мислили да ће, уклањањем свих политичких опонената, коначно остварити све идеале Француске револуције – слободу, једнакост и братство.

Тако се догодило да је време њихове владавине остало познато под називом *Велики терор* или *Јакобинска диктатура*. Процењује се да је тада страдало око 25.000 људи. Иначе, монтањари су терор почели примењивати од 5. септембра 1793. године, а трајао је све до 27. јула 1794. када су оборени са власти тзв. Термидорском реакцијом, после чега су, 28. јула, Робеспјер и остале монтањарске вође погубљене, а терор (онако како су га схватили и спроводили монтањари) престао. Читаоцима сада представљамо говор Максимилијана Робеспјера о политичкој филозофији терора кога је одржао у француском Конвенту (скупштини) 5. фебруара 1794. године.

Говор Максимилијана Робеспјера у француском Конвенту (скупштини) 5. фебруара 1794. године

Грађани, представници народа!

Пре неког времена поставили смо принципе наше спољне политике, данас смо дошли да изложимо принципе наше унутрашње политике.

Након што су дуго времена насумично поступали, ометани од стране покрета и фракција опозиције, представници француског народа су коначно демонстрирали чврстину и поверење у владу. Изненадна промена у срећи нације објавила је Европи обнову која се извршила у националном представништву. Али све до тог момента ја сам говорио да морамо бити сагласни у томе да смо вођени, у тешким околностима, више љубављу према добру и свести према потребама наше земље него према захтевним теоријама и прецизним правилима понашања за које нисмо ни имали довољно слободног времена да их савладамо.

Време је да јасно одредимо циљ ове револуције и шта на крају желимо постићи. Време је да узмемо у обзир препреке које нас још онемогућавају да га постигнемо и да усвојимо средства којим ћемо то моћи урадити: просту и једноставну идеју која, изгледа, никада није била разматрана.

Међу нама речено, данас је свет упознат са вашим политичким ставовима тако да се сви пријатељи наше земље могу окупити око тог гласа разума и општег интереса. На тај начин ће француска нација и њени представници бити поштовани у свим земљама света у које наши стварни принципи могу продрети. Тако ће интриганте, који увек желе заменити друге интриганте, бити осуђени сигурним и једноставним мерама.

³ На власт су дошли тзв. „револуцијом у револуцији“ која се одиграла од 31. маја до 2. јуна 1793. године. Том приликом су са власти оборили жирондинску фракцију Јакобинске странке.

Ми морамо предузети далековиде мере да повратимо судбину слободе у руке истине, која је вечна, уместо у руке људи који су пролазни, тако да, ако по природном току ствари влада заборави интересе народа или падне у руке корумпираних појединаца, светлост признатих принципа може изложити јавности њихову издају. На тај начин ће се свака нова власт суочити са смрћу при самој помисли на неки такав злочин.

Шта је циљ према коме тежимо? То је мирно остваривање слободе и једнакости, владавина вечне правде чији ће закони бити записани, не у мермеру или камени, већ у срцима свих људи, чак и у срцима робова који су их заборавили и у срцима тиранија који их негирају.

Ми тежимо поретку ствари у коме су све примитивне и окрутне страсти забрањене а све благотворне и великодушне подржаване законима, у коме су амбиције постале жеља да се заслужи слава и служи својој земљи, у коме су разлике само једнакост, у коме је грађанин потчињен управи, управа народу а народ правди, у коме наша држава осигурава благостање сваког појединца, у коме свако све више напредује кроз стални проток републиканских осећања и кроз потребу да заслужи поштовање великог народа, у коме су вештине украс слободи која их оплемењује а трговина извор општег богатства а не извор монструозног богатства неколицине породица.

У нашој земљи ми желимо моралношћу заменити себичност, интегритетом формална правила части, принципима обичаје, осећајем дужности пуку пристојност, владавином разума тиранију моде, презиром порока презир несреће, самопоштовањем безобразлук, величином душе сујету, љубављу према слави љубав према новцу, добрим људима на положајима „добро друштво“. Ми желимо интриге заменити заслугама, смисао за хумор генијалношћу, гламур истином, осећај досаде осећајем среће, ситничавост величине величином човека. Ми желимо љубазне, неозбиљне и бедне људе заменити људима који су великодушни, моћни и срећни, што ће рећи, желимо свим врлинама и чудима републике заменити све пороке и апсурдности монархије.

Ми, једном речју, хоћемо да испунимо све природне жеље, да употпунимо судбину човечанства, одржимо обећања филозофије, ослободимо све од дуге владавине злочина и тираније. Хајде да Француска, раније чувена као угњетавана земља, засењује славом све слободне људе који постоје, да постане модел за нацију, терор за угњетаче, утеха за угњетаване, украс света и хајде да, тиме што ћемо запечатити наше дело сопственом крвљу, коначно видимо буђење свеопштег блаженства. То је наша амбиција, то је наш циљ!

Каква врста владе може постићи ове циљеве? Само демократска или републиканска влада – ове две речи су синоними, упркос злоупотреби јавне речи коју чини аристократија која је ближа монархији него републици.

Демократија је стање у коме суверени народ, вођен законима који су његово дело, сам ради за себе све оно што може добро да уради док оно што не може сам урадити то чини преко својих изабраних делегата.

Дакле, шта је основни принцип народне или демократске владе, то јест, шта је главна опруга која га одржава и покреће? То је врлина. Ја говорим о општој врлини која је урадила много невероватних ствари у античкој Грчкој и античком Риму и која треба направити чак и више величанствених ствари у републиканској Француској – та врлина није ништа друго до љубав према нацији и њеним законима.

Али како је суштина републике или демократије једнакост, из тога произлази да љубав према земљи неизбежно обухвата и љубав према једнакости. Међутим, Французи су први народ у свету који је успоставио праву демократију дајући свим људима једнакост и пуно држављанство и то је, по мом суду, прави разлог зашто ће бити побеђени сви тирани који су у савезу против Републике.

Биће важних потеза који ће бити одмах повучени пратећи принципе које смо управо изложили.

Будући да је душа Републике врлина и будући да су ваши циљеви познати, да би консолидовали Републику, произлази то да прво правило вашег политичког понашања треба да се односи на напоре да одржите једнакост и развој врлине зато што је прва брига законодавца да учврсти принципе владе. Све наведено тежи томе да побуди љубав према земљи, прочисти морал, уздигне душе, усмери страсти људског срца према општем интересу. Све речено би требало бити усвојено и успостављено од стране вас, народни представници! Све што тежи да их сконцентрише према понизности себичности, да их усмери према уживању ситних ствари и презиру према великанима треба да буде одбачено од ваше стране народни представници! Унутар снова Француске револуције, све што је неморално и неполитично и што је коруптивно то је, у исто време, и контрареволуционарно. Слабост, порок и предрасуде су пут ка краљевској власти.

Из свега наведеног ми закључујемо једну велику истину – да обележје народне владе мора бити поверење према народу и озбиљност према себи.

На овом месту би развој наше теорије досегнуо крајњу границу у случају да нам је задатак да само управљамо бродом Републике кроз мирне воде. Али олуја беса и стање револуције у коме смо се нашли намеће вам још један задатак.

Ми морамо угушити унутрашње и спољне непријатеље Републике или умрети заједно са њима. Дакле, у овој ситуацији, прва максима ваше политике треба бити да водите народ разумом а непријатеље народа да подвргнете терору.

Ако је главна побуда народне владе у миру врлина, у револуцији је у исто време и врлина и терор: врлина (без које је терор фаталан), терор (који је без врлине неплодан). Терор је ништа више до брза, озбиљна и нефлексибилна правда па је стога истицање врлине. То је мање посебан принцип од последица општег начела демократије и примењив је због хитних потреба наше земље.

Већ је било речи о томе да је терор главни ослонац деспотске владе. Да ли онда, народни представници, ваша влада личи на деспотску? Да, она је као мач који сија у рукама слободољубивих хероја којим они секу наоружане лакеје тирана. Онда нека деспот влада терором са својим бруталним предметом кога држи у руци. Он има право на то будући да је деспот. Потчините непријатеље слободе терором и ви ћете, као оснивачи Републике, бити у праву. Влада револуције је деспотизам слободе против тираније. Да ли сила служи само да би заштитила злочин? И зашто да се не ударе главе „поносних“ којима су муње намењене?

Казнити угњетаче човечанства је милост, опростити им је варварство. Строгост тирани је само строгост принципа, а строгост републиканске владе произлази из милосрђа.

Стога, тешко онима који би се усудили да крену против народа, јер ће осетити терор кога и треба да осећају непријатељи народа! Тешко онима који, мешајући неиз-

бежне грешке грађанског понашања са прорачунатим грешкама лицемерних или завереничким злочиначким радњама, посеју опасне сплетке да би у њих увлачили мирне грађане! Истребите ниткове који у својим подухватима злоупотребљавају свето име слободе или користе страшно оружје које им је слобода поверила да би у срца патриота донели жалост и тугу! Наведене злоупотребе постоје, у то нема сумње. Оне су, ни у то нема сумње, преувеличане од стране аристократије. Али ако би у целој Републици постојао само један врли човек прогоњен од стране непријатеља слободе, дужност владе би била да тог човека пронађе и омогући му жестоку освету.

Како неозбиљно би било гледати наших неколико, патриотизмом остварених, победа као крај свих наших опасности. Погледајмо како заиста стојимо. Постали смо свесни да су будност и енергичност потребни више него икада раније. Неодговорна зловоља свуда се супротставља потезима владе. Неизбежни утицаји страних дворова нису ништа мање присутни и више су скривени и смртоносни. Осећа се да је тај злочин, будући да су његови протагонисти заплашени, само прикрио своје трагове са већом вештином.

Никада не би могли замислити неке од ових преступа почињених од стране лицемерних контрареволуционара са жељом да разоре циљ револуције. Да ли би поверовали, народни представници, да у регионима у којим сујеверје има највећи утицај контрареволуционари нису задовољни тиме што људе оптерећују религиозним погледима у свим облицима који могу изазвати одијум према револуцији већ, уз то, шире једну врсту терора међу људима ширећи гласине да ће сва деца испод десет година и сви људи изнад седамдесет година бити поубијани? Ове гласине се нарочито шире кроз бившу провинцију Бретању и у окрузима поред река Рајне и Мезе. То је један од злочина који је приписан Шнајдеру, бившем јавном тужиоцу кривичног суда у Стразбуру. Његове тиранске лудости учиниле су да све што је речено о окрутним римским императорима Калигули и Хелиогабалу делује истинито иако се, упркос доказима, у то тешко могло поверовати. Шнајдер је у свом делиријуму догурао дотле да је грабио жене за своје потребе. Речено нам је да је чак пронашао начин да препознаје удате жене.

Одакле је дошао овај изненадни талас странаца: свештеника, племића, интриганата свих врста који су се готово тренутно размиллили широм Републике тежећи да, у име филозофије, убијају и спроводе план контрареволуције који може бити заустављен једино силом општег разума? То је одвратна концепција, достојна „генија“ страних дворова који су вођени против слободе и са жељом да корумпирају све унутрашње непријатеље Републике.

У рукама које обмањују сви лекови за наше болести претвориће се у отрове. Све што урадите, све што кажете они ће окренути против вас чак и истине које смо, на данашњи дан, дошли да изнесемо.

Таква унутрашња ситуација треба да је достојна ваше пажње народни представници пре свега јер је одржава то што у исто време имамо борбу против тирана Европе, што треба да издржавамо 1.200.000 људи под оружјем и што је влада у сталној обавези да поправља, са енергијом и будношћу, све штете које нам мноштво наших непријатеља чини током пет година од почетка револуције. Шта је лек за сва ова зла? Ми знамо да је то ништа друго до развој опште снаге Републике, а то је врлина!

Демократија нестаје у два случаја: када завлада аристократија и када се народни презир окрене према властима које је сам успоставио. То је презир према свакој клици и према сваком појединцу који приграби општу моћ и донесе народу, кроз велики неред, уништење или владавину једног човека.

Двоструки задатак тзв. „умерених“ и лажних револуционара је да нас врате на траг са циљем да битишемо непрекидно између горе две наведене опасности.

Али, народни представници их могу избећи зато што влада увек треба бити мајстор у правди и мудрости и, зато што када је таква, сигурно ужива поверење народа.

Заиста је тачно да је циљ свих наших непријатеља да се распусти Конвент. Тачно је да су тиранин Велике Британије и сви његови савезници обећали својим парламентима и поданицима да ће вас лишити ваше енергије и општег поверења које сте заслужили. То је прва инструкција свим његовим агентима.

Ми смо започели свечану дебату о свим разлозима конвентових брига и о свему што може утицати на напредак револуције. Ми преклињемо да се не дозволи никаквим скривеним појединачним интересима да овде превладају над општом вољом Конвента и неуништивој моћи разума.